

ANGLIA V. GYÖRGY ALATT

Az ANGOL NÉP csaknem teljes negyven esztendeje, Viktória királynőnek a múlt század utolsó éveiben tartott gyémánt-jubileuma óta nem ünnepelt annyi lelkesedéssel, mint ünnepelték V. György király trónralépésének huszonöt-esztendő évfordulóját. Különös dolog talán, de az utolsó négyszáz esztendő alatt két uralkodón, Erzsébeten és Viktórián kívül V. György király férfielődei közül csak ketten, II. és III. György uralkodtak negyedszázadnál hosszabb ideig. Így a mostani király-jubileum valóban ritkán bekövetkező eseményt jelentett Anglia életében.

Angliában az uralkodók nevét, éppen úgy, mint a forradalom előtt Franciaországban, korszakok megjelölésére szokták használni, így az utolsó száz esztendőben, meglehetősen egyenlőtlen felosztással, volt viktoriánus, edwardi és györgyi — Georgian — korszak Anglia történetében. Ez a felosztás Angliában semmiesetre sem mesterséges. Az angol népben mélyen gyökerező lojalitás, a királyság intézményének ősrégi hagyományaihoz való ragaszkodás, mindenütt, ahol angolok élnek, londoni cockney-k között, istenhátamögötti skót halászfalvakban, a legtávolabbi domíniumokban és gyarmatokon, még a modern időkben is, sőt most még fokozottabb mértékben abban nyilvánul meg, hogy a nemzet közvéleménye, a szerteszórt birodalom egész lakosságának lelki habitusa hozzáalakul az uralkodó egyéniségéhez.

HA A NEMZET és az uralkodó egyénisége között kialakult ilyen kölcsönhatás szempontjából nézzük Anglia utolsó száz esztendejének történetét Viktória királynő trónralépése, 1837 és a mostani király-jubileum között, feltétlenül azt kell megállapítanunk, hogy két elődjével szemben V. György király egyénisége sokkal passzívabb volt. Viktória királynő és VII. Edward király mindketten a maguk egyéniségére formálták, alakították át az angol népet. A mostani uralkodó, talán azért is, mert az idegen származásukhoz még közelebb álló nagyanyjánál és atyjánál ő már sokkal angolabb, inkább hozzáalkalmazkodott ahhoz a standardhoz, amelyet alattvalói úgy alakítottak ki, mint az angol gentleman eszményét. Viktória királynő a XIX. századbeli Anglia sajtósága és a maga nemében páratlanul álló polgári világnézetének nemcsak élő szimbóluma, hanem nagyon is aktív tényezője volt, különösen életének második felében. VII. Edward

király pedig tíz esztendőnél is rövidebb uralkodása alatt, politikában és a társadalmi élet hagyományos formáiban a viktoriánus korszak merev mozdulatlanságával szemben már majdnem forradalminak nevezhető változásokat hozott magával és tett gyorsan népszerűvé, legnagyobbbrészt egyéniségének hihetetlen vonzóerejével.

V. György királyt 1910 tavaszán, hogy egyelőre csak a politikánál maradjunk, az edwardiánus korszaknak nyugtalan mozgalmassága fogadta. Lloyd George-nak az akkori viszonyok között merész polgári radikalizmusa ekkor már megmutatta oroszláncörmeit. A társadalombiztosításnak akkor egészen új rendszerét Lloyd George elgondolása szerint a király trónralépését követő esztendőben, 1911-ben erőszakolta keresztül a liberális kormány a lordok heves ellenzésével szemben és ezzel olyan folyamatot indított meg a nép szociális igényeinek a kielégítésére, amely ha másnak nem, haszontalan ostobaságnak tűnt volna fel nemcsak a viktoriánus idők konzervatívjai, hanem még Gladstone szemében is. De még jobban jelentkezett az új idők robbanékony, dinamikus szelleme az ír kérdés mind veszedelmesebbé váló fejleményeiben. Gladstone és Pamell éveken át tartó végtelen vitája; a viktoriánus korszak lassú, tempós taktikázása; az írországi önkormányzat ígéretése és örökös elhalasztása és a kérdés érdeme elől való kitérés merő anachronizmusnak tetszett azokhoz a heves összecsapásokhoz képest, amelyek a protestáns Ulster és a katolikus Dél-Irország között a háborút megelőző hetekben kicsi híja, hogy háborús összecsapáshoz nem vezettek, miután György király békítő kísérlete a Buckingham-palotába összehívott konferencián eredménytelenül végződött.

A háborús évek alatt György király passzivitása még fokozódott, ami VII. Edwardnál aligha következett volna be, ha történetesen tíz esztendővel tovább él vagy éppen, ha mint fiát, java férfikorában érik a válságos esztendők. V. György királyról, legalább is uralkodása első tíz esztendeje után, valóban azt lehetett megállapítani, amit a huszas évek elején André Siegfried írt róla a „L'Angleterre d'aujourd'hui“ című könyvében, hogy hiányzott belőle egyaránt nagyanja tekintélye és atyja tehetsége. Szürke és jelentéktelen egyéniség benyomását tette nemcsak külföldön, hanem Angliában is. A háború első napjaiban a patrióta érzések fellángolása a királyhoz ragaszkodó tömegekkel töltötte meg a Buckingham-palota előtti teret. De a háború későbbi napjaiban, különösen az utolsó évek örökös bizonytalansága és idegessége, majd a fegyverszünet utáni győzelmi mámort gyorsan követő elkedvetlenedés és zűrzavar kikezdtek a király és az egész dinasztia tekintélyét. Mintha maga a királyi család is aggódni kezdett volna a jövője miatt ezekben a bomlás és a forradalmi láz miazmáitól megfertőzött napokban. Sokat emlegettek abban az időben egy némiképpen talán frivol, de az akkori idők hangulataira jellemző anekdotát, ami különben, mint minden anekdota, bizonyosan sohasem történt meg. A walesi herceg a háború után már elmúlt huszonnégy esztendő, — így szól az anekdota — mikor Mary királyné sürgette, hogy házasodjék meg. Anyja sürgetésére a herceg válasza a következő lett volna: Hagyjanak neki békét,

amíg harminc esztendő nem lesz. Akkor szívesen elvesz feleségül bármilyen csúnya és öreg hercegnőt, de egyet nem: Miss Megan Lloyd George-ot, a miniszterelnök leányát...

Ezek az idők gyorsan elmúltak. A király egyéniségének passzivitása, amely eddig fogyatkozásnak tűnt fel, csaknem egyik napról a másikra megbecsülhetetlen erény lett a közvélemény megítélésében. A király nyugodt, kibékítő egyénisége egyetlen szilárd pont, valószínűs korrekívum lett a háborút követő másfél évtized ideges, békés nyugalmat alig ismerő bizonytalanságában.

V. GYÖRGY KIRÁLY uralkodásának huszonöt esztendejét egymástól jól elkülöníthető három korszakra lehet felosztani: a háborút megelőző évekre, 1910 és 1914 között; a háborús és a háborút közvetlenül követő esztendőkre, egészen 1922 őszéig, mikor Lloyd George-nak a háborúból maradt koalíciója felbomlott; végül a huszonöt évnek majdnem pontosan a felét kitöltő, háború utáni korszakra 1923-tól 1935-ig.

Az első időszak, 1910 és 1914 között, az edwardianus korszaknak volt az egyenes folytatása. Az angol politika és a társadalmi viszonyok fejlődésében a századeleji decennium, Viktória királynő halála és Angliának a háborút viselő nemzetekhez való csatlakozása között, a felszabadulás érzésének boldog mámorában telt el. A statikus erők jegyében lefolyt XIX. század elmúlása után a XX. század indulásakor mindenfelé, Angliában is, jelentkeztek a dinamikus alapelv feszítő, robbantó erői. VII. Edward, halálos csömörrel a viktorianus idők áporodott nyugalmatól, mohó türelmetlenséggel indította el új utakra Anglia és az egész Európa külpolitikáját. És valóban Delcassé, Edward Grey és Aehrenthal Európájában a robbanást megelőző nyugtalanság feszültsége érzett a boszniai annexió alkalmával éppen úgy, mint az agadiri incidens puszkaporos hangulatában.

A különbség a tegnapot jelentő XIX. és a mát jelentő XX. század között még világosabban látszott a szellemi hatásoknak abban a közös eredőjében, amelyet korszellemnek szokás nevezni. A XIX. századnak két bálványja volt: a gazdagság és a gazdagságát megőrizni kívánó hatalom. Ez mindkettő, a politikában éppen úgy, mint a szellemi élet egyetemesebb síkján, legjobban a statikus alapelvből érthető meg.

A háborút megelőző évtized jellegzetesen átmeneti korszak volt. A korszellem még alig változott valamit, sőt a XX. század elején az előző évtizedeknél is nagyobb mohósággal és felkészültséggel áldozott a gazdagság és a hatalom kettős bálványának. De a politika ekkor már új utakon járt, régen maga mögött hagyva az előző évszázad jól kiegyensúlyozott nyugalmat. V. György király hallgatagon és a maga helyét meg nem találva állott ebben a felszínen nyugodt és éppen Angliában elpusztíthatatlanul gazdagnak látszó, de valójában aláaknázott világban. Ő már bizonyosan jól látta, hogy a XIX. század külpolitikájának a statikus alapelven nyugvó és gondosan felépített formulája, a Balance of Power, minden igyekezet és az államférfiak néha őszinte, többször félszívvvel végzett erőfeszítései ellenére is

felborul. Közben Európa népei a veszni indult korok mohóságával élvezték a sokszor emlegetett békeévek gazdagságát, amelynek emlékeit a minden esztendő elmúlásával jobban öregedő középkorúak még mindig megható lojalitással idézik fel, ahányszor és ahol csak arra alkalom nyílik, Angliában ugyanúgy, mint nálunk. D. C. Somervell a király ezüstjubiléuma alkalmából írt „angol krónikájában (The Reign of King George the Fifth. London, Faber & Faber) a „Titanic“ katasztrófájában látja a háborút közvetlenül megelőző évek legszimbolikusabb eseményét. A főszakácsnak a „Titanic“-on — írja — nagyobb volt a fizetése, mint a hajó parancsnokának, ami valóban jellemző adat olyan korra, amely fényűzésre vágyik még a saját biztonságának a feláldozása árán is. Jól tudott tény ugyanis, hogy a „Titanic“-nak volt fejedelmi bőkezűséggel fizetett szakácsa, de nem volt a hajón elég mentőcsónak az utasok és a személyzet megmentésére.

A KIRÁLY-JUBILEUM alkalmával nagyszámban megjelent alkalmi művek, köztük D. C. Somervell imént idézett könyve és John Buchannak, a peeri rangra emelt és Kanada kormányzójává kinevezett népszerű írónak kötete (The King's Grace. Hodder & Stoughton) aránytalanul sokat foglalkoznak a háborús esztendőkkal. De, jellegzetesen angol tulajdonsággal, Somervell is és Buchan is mernek és tudnak tárgyilagos mérleget felállítani a háború igazi érdeméről. Norman Angell szellemében állítják olvasóik elé a „nagy illúziót“, a moderm időkben és a hasonló műveltségi fokon álló nemzetek között viselt háborút, amely végső fokon legtöbb esetben „rossz üzlet“-nek szokott bizonyulni a győztesnek csakúgy, mint a legyőzödnék. Így, ami Angliát illeti, igaz, hogy a háborús hangulat hatása alatt fel lángolt hazafias érzés sok önzetlenséget váltott ki a brit birodalom népeiből is, de a nemzet igazi életerőit a háború mégis aláásta és demoralizálta. Lloyd George terjedelmes, több kötetre terjedő háborús visszaemlékezéseiben több ízben ír arról, hogy mialatt a kisember, az átlagos polgár az angol faj bámulatos önfegyelmeztségével, a „business as usual“ szellemében viselte a háború terheit, a nemzet sorsának irányításában a háború hatása milyen végzetes elgyengülést teremtett annyira, hogy a nemzet léte és fennmaradása valósággal hazard játékká lett a háború egy-egy kritikus szakaszán.

A Deutsche Gesellschaft zum Studium Osteuropas mostanában tette közzé Otto Hoetsch kiadásában az orosz cári és köztársasági időkből származó, háborús diplomáciai tárgyalások anyagát. A közzétett anyag között szerepel Benckendorff grófnak 1914 szeptember végén Sasonoffhoz intézett kimerítő jegyzéke, amely pontokba szedve tartalmazza a brit háborús célokat. Ez a jegyzék világosan elárulja, hogy a háborús brit diplomácia, az egyetlen csehszlovák állam megteremtésének akkor még fel sem merült tervétől eltekintve, egytől-egyig mind tervezte azokat a területi változtatásokat, legnagyobbbrészt mint a szövetségesek ügyéhez való csatlakozás jutalmát — közöttük Erdélynek, mint „szláv provinciádnak Magyarországtól való elszakítását is — amelyek még ma is fennállanak, noha az angol közvélemény,

sőt a hivatalos angol politika is azóta már sokszorosan meggyőződött ezeknek a változtatásoknak igazságtalan, sőt éppen a béke érdekében veszedelmes voltáról.

A háborús szellem mérgező és a nemzet legjobb szellemi erőit destruáló hatása, az angolok által sokszor és önmagukra nézve is elítélőleg emlegetett háborús pszichózis még az ellenségeskedések befejezése után is hosszú időre valósággal megbénította a brit külpolitikát. A fegyverszünet megkötése után tartott parlamenti választásoknak Angliában szokatlan demagógiáját és felelőtlen jelszavait, a „Hang the Kaiser“-t és azt a végig nem gondolt, de választási korteshadjáraton könnyen népszerűsíthető és a gyakorlatban olyan tragikus következményekhez vezető követelést, hogy a háború minden elképzelhető költségét az utolsó pennyig a németeknek kell kifizetni, az angolok mai napon is őszinte restelkedéssel emlegetik. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a béketárgyalásokon a többi szövetségesnél érthető módon hiányzó, de angol részről olyan természetesen várt és remélt józan mérséklés szelleme csaknem teljesen hiányzott. Churchill „Világválság“ című művének a háború utáni időkről szóló kötetében kíméletlenül őszinte kritikával ír Angliának a béketárgyalásokon elkövetett mulasztásáról és éppen Lloyd George szerepéről, aki ekkor még teljesen rabja volt a pár hónappal azelőtt lefolyt választás felelőtlen demagóg izgatásának és hisztériás jelszavainak.

Nem lehet csodálni, hogy V. György király ebben a minden észszerű józanságot elfojtó zűrzavarban teljesen értetlenül állott. A kontinentális Európát és annak ezernyi baját, megoldatlan problémáit, teljes ellentétben atyjával, ő egyszerűen nem ismerte. Trónra lépése előtt sokat utazott, de csak Európán kívül, a birodalom tengerentúli domíniumaiban, Indiában és a gyarmatokon. Későbbi utazásai pedig a háború előtti diplomácia által annyira kedvelt merev, üres szertartásokból álló királytalálkozók voltak. Ha a háború befejezése után VII. Edward király ült volna Anglia trónján, a párizskömyéki békéket bizonyosan másként kötötték volna meg. Nem mintha VII. Edward elnézőbb lett volna a legyőzöttekkel és éppen a németekkel szemben. De ő Keynes későn érkezett jó tanácsai és kasszandra-jóslatai nélkül is jól tudta volna, hogy pl. mi lett volna összegszerűleg az a legfelsőbb határ, amelyet a jóvátételt kötelezettség megállapításánál ki lehetett volna róni a legyőzött ellenfélre.

A BELPOLITIKÁBAN a háborús koalíciónak már említett és 1922 október második felében történt felbomlásától, a külpolitikában pedig az 1923 év első napjaitól kezdve, mikor a Ruhr-vidéknek a franciák által történt megszállása visszavonhatatlan tény lett, új korszak kezdődött Anglia háború utáni fejlődésében.

Az angoloknak az a gyorsan felejteni tudó képessége, amelyet André Siegfried, a franciák más álláspontjáról nézve a dolgokat, olyan nehezen hajlandó nekik megbocsátani, ekkorra már elvégezte a közhangulatot átformáló munkáját. A németekről és a központi hatalmak többi népéről az angolok is mint volt ellenségekről — ex-enemy — beszéltek, sőt az Alien Office-ban, az idegeneket ellenőrző

hivatalban ezt a kifejezést a háború befejezése után még jó sokáig használták hivatalosan is, ha Angliába érkező német, osztrák vagy magyar emberről volt szó, de azért ebben a kifejezésben a hangsúly sokkal inkább esett a „volt“-ra, mint az ellenségre. Az angolokból, hogy még egyszer idézzük a róluk olyan szellemesen író francia publicisztát, André Siegfriedet, valóban hiányzott a parasztok és ügyvédek gyanakvása volt ellenfeleikkel szemben.

A brit politika, mihelyt szabadulni tudott, és pedig elég rövid idő alatt, a háborús pszichózis hatásától, teljes erővel azon dolgozott, hogy a normális viszonyokat minél előbb újra vissza lehessen hozni Európába. Az ütköző pont, különösen ennek a korszaknak első éveiben, Németország volt. Anglia semmiképpen sem tudta jóváhagyni a franciák alig titkolt, igazi szándékait, hogy Németországot minél tovább tartsák meg abban a gazdaságilag elgyöngült és morálisan megfélemlített állapotban, amely nyomon követte az 1918-i összeomlást.

Az eredmény, amint ilyenkor rendszerint történni szokott, az lett, hogy egyik álláspont sem tudott győzni, hanem az azóta elmúlt tizenkét esztendő a kompromisszumok szakadatlan sora töltötte meg. Anglia, Locarnótól elkezdve, a folyton megújuló diplomáciai tárgyalásokon, nemzetközi konferenciákon, Genfben vagy Genfen kívül néha több kedvvel és meggyőződéssel, máskor vonakodva de végül mindig vállalta a közvetítő hálátlan szerepét és igyekezett a súrlódó érdekeket és az egymással élesen szembenálló ellentéteket kiegyenlíteni.

György király a külpolitika bonyodalmainál mindig távol tartotta magát. A politikai jellegű királytalálkozások kora, úgylátszik, véglegesen lejárt és így az uralkodó külpolitikai tevékenysége mindössze annyiból állott, hogy egyszer-egyszer fogadta az angol fővárosba érkező külföldi államférfiakat és megnyitott néhány Londonban ülésező fontos nemzetközi konferenciát. De belpolitikában a király annál fontosabb szerepet játszott. Két ízben közvetlenül is beavatkozott az események folyásába és mindkét alkalommal a legnagyobb mértékben növelte a maga személyes tekintélyét és a dinasztia presztízsét. Az első alkalom az ulsteri parlament első ülészakájának megnyitása volt Belfastban az 1921. év júniusában. A királynak akkor elmondott békítő hangú beszéde közvetlen előidézője lett annak, hogy a Sinn Fein-mozgalom vezérei, Arthur Griffith és Michael Collins megkezdték a közvetlen tárgyalásokat Lloyd George kormányával és még az év vége előtt aláírták az Irish Treaty néven emlegetett békeszerződést, amely megszabta a domínium-statuson alapuló ír Szabad Állam alkotmányát. A másik alkalom 1931 augusztusában volt, amikor a király, minden jel azt mutatja, hogy egészen a maga kezdeményezésére, skóciai nyári kastélyából, Balmoralból Londonba utazott és közbelépésének az eredménye lett MacDonald nemzeti kormányának megalakítása.

Ezen a két kiemelkedő eseményen kívül is György király ismételtén érvényre juttatta felfogását, de mindig szigorúan vigyázott álláspontjának teljes pártatlanságára és mindig pontosan alkalmaz-

kodott az alkotmány által megszabott keretekhez. Ebből a szempontból V. György határozottan sokkal nagyobb uralkodó volt közvetlen elődeinél, különösen Viktória királynőnél, akiről nemrégén közzétett levelei kétségtelenül megmutatták, hogy a liberális párt politikájával élesen szembenálló felfogásának a magyarázata nem csupán Gladstone-nal szemben érzett ellenszenvé volt.

Egyik legérdekesebb eset 1923-ban történt, mikor a beteg Bonar Law kénytelen volt lemondani. Lord Balfourak halála után közzétett emlékirataiból és levelezéseiből tűnt csak ki, hogy Lord Curzont, Anglia egyik legbecsvágyóbb politikusát, aki egy ideig már csaknem biztos miniszterelnök-jelöltnek érezte magát, a király részben Balfour tanácsára is, de végső fokon a maga személyes elhatározásával ütötte el a kormányalakítástól. György király ugyanis magáévá tette Balfourak azt a felfogását, hogy neki magának bármilyen legyen is ebben a kérdésben személyes felfogása, a megváltozott idők lehetlenné teszik olyan politikusnak a kormány élére való állítását, aki, mint a Lordok Házának tagja, nem vehet részt közvetlenül az alsó ház munkájában.

DE GYÖRGY KIRÁLY nagy népszerűségét elsősorban mégis csak személyes tulajdonságaival szerezte meg magának. Igaz, hogy az angolok a háború után mindenütt, még a legnyugatibb műveltségű népek közt is feltámadt idegenek elleni gyűlölködésnek legkevésbé estek áldozataul, de azért mégis jóleső érzéssel vették tudomásul, hogy V. György király idegen, hannoveri származása már valóban csak a múlt elmosódott emléke és ő már maradéktalanul angol lett, a legangolabb uralkodó Erzsébet királynő kora óta. Atyja — írja róla D. C. Somervell egyszer már idézett könyvében — „Európa nagybátyja“ volt és éppen annyira otthon érezte magát Párizsban, mint Londonban. György király sohasem szerette különösebben a francia fővárost, s inkább hivatalos látogatásokat tett Indiában, Kanadában, Ausztráliában, Dél-Afrikában. De, amit még jobban szerettek benne és ami a királyt még népszerűbbé tette, az volt, hogy éppen úgy tudta élvezni a football ligabajnokság döntő mérkőzését a wembleyi stadionban, mint legtöbb alattvalója. Igen, György király szimbólum is volt, de ugyanakkor élő személy, húsból és vérből való ember is tudott lenni. Mr. Page, az Egyesült Államok londoni nagykövete, aki pedig soha nem érzett túlságosan nagy elragadtatást a király-species iránt, odavolt az elragadtatástól, amikor azt látta, hogy György királlyal úgy tudtak beszélgetni, mint „két emberi lény“. György király, mondotta Mr. Page, elsőrangú beszélgető és semmit úgy nem élvez, mint egy-egy ügyesen elmondott anekdotát. Beszélte önmagáról és uralkodói tisztéről. „Ismerve az alkotmányos uralkodó nehézségeit, — mondotta a király — hálát adok az Égnek, hogy nem kellett abszolút uralkodónak lennem.“

Ez a pár mondat minden másnál inkább jellemző a jubiláló királyra és a jubiláló Angliára. W. R. Inge, a modern Anglia legsötétebben látó gondolkodója, „England“ című híres könyvének még 1933-ban megjelent új kiadásában is megismétli pesszimista nézeteit

Anglia politikai jövőjéről és veszni indult nagyhatalmi állásáról. Szerinte a jövő nem a kicsiny, hanem a nagy, tágas, bőséges természeti kincsekkel rendelkező államoké, minő Oroszország és az Egyesült Államok. Ilyen tágabb keretek között ő is kedvezőnek tartja az angolszász népek jövő kilátásait és közelebbről a „brit faj”-ét is, akár a birodalom mostani és a Westminster! státúumok fennállása óta eléggé rugalmas keretei között, akár alkotó részeire bomolva, a domíniumokkal, mint önálló nemzeti életet kezdő államegységekkel.

Európa politikai viszonyai és várható legközelebbi fejlődése nem igazolja Inge-nek ezt az Anglia jövőjében kételkedő felfogását. Mert, ha az angolok visszavonhatatlanul el is veszítették az ipar és a világkereskedelem terén a XIX. század legnagyobb részében élvezett szupremáciájukat, politikailag esztendőről-esztendőre mind fontosabbá válik Anglia befolyása Európa jövőjének kialakításánál. Amint az elmúlt évtizedek lázas és egyensúlyi állapotukból kikökönt viszonyai között V. György király személye és a királyság intézménye volt az a correctivum, amely lehetővé tette a fejlődés folytonosságát: tágasabb keretek között Anglia, az európai béke egyensúlyának „honest broker.-e nagyon hasonló szerep betöltésére van hivatva, hogy békítő politikájával kiküszöbölje az ellentétes érdekeket az európai kontinens népeinek egymással sokszor civódó és nehezen összeférő nagy családjában.

MÁTHÉ ELEK